פרשת מסעי

ספר במדבר · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: -- Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann
corrected vocalization (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק ל״ג

א׳ אֵ֚לֶּה מַסְעֵ֣י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל אֲשֶׁ֤ר יָצְאוּ֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לְצִבְאֹתָ֖ם בְּיַד־מֹשֶׁ֥ה וְאַהֲרֹֽן׃

אלה מסעי. לָמָּה נִכְתְּבוּ הַמַּסָּעוֹת הַלָּלוּ? לְהוֹדִיעַ חֶסְדָּיו שֶׁל מָקוֹם, שֶׁאַע״פ שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶם לְטַלְטְלָם וְלַהֲנִיעָם בַּמִּדְבָּר, לֹא תֹאמַר שֶׁהָיוּ נָעִים וּמְטַלְטָלִים מִמַּסָּע לְמַסָּע כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא הָיְתָה לָהֶם מְנוּחָה, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן אֶלָּא אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם מַסָּעוֹת, צֵא מֵהֶם י״ד שֶׁכְּלָם הָיוּ בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה קֹדֶם גְּזֵרָה, מִשֶּׁנָּסְעוּ מֵרַעְמְסֵס עַד שֶׁבָּאוּ לְרִתְמָה שֶׁמִּשָּׁם נִשְׁתַּלְּחוּ מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם מֵחֲצֵרוֹת״ וְגוֹ׳ (במדבר י״ב), ״שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים״ וְגוֹ׳ (שם י״ג), וְכָאן (פסוק י״ח) הוּא אוֹמֵר ״וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה״, לָמַדְתָּ שֶׁהִיא בְּמִדְבַּר פָּארָן; וְעוֹד הוֹצֵא מִשָּׁם ח׳ מַסָּעוֹת שֶׁהָיוּ לְאַחַר מִיתַת אַהֲרֹן — מֵהֹר הָהָר עַד עַרְבוֹת מוֹאָב — בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים, נִמְצָא שֶׁכָּל שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה לֹא נָסְעוּ אֶלָּא עֶשְׂרִים מַסָּעוֹת, זֶה מִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה. וְרַבִּי תַּנְחוּמָא דָּרַשׁ בּוֹ דְּרָשָׁה אַחֶרֶת: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה בָּנוּ חוֹלֶה וְהוֹלִיכוֹ לְמָקוֹם רָחוֹק לְרַפּאתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהָיוּ חוֹזְרִין הִתְחִיל אָבִיו מוֹנֶה כָּל הַמַּסָּעוֹת, אָמַר לוֹ, כָּאן יָשַׁנְנוּ, כָּאן הוֹקַרְנוּ, כָּאן חָשַׁשְׁתָּ אֶת רֹאשְׁךָ וְכוּ׳:

ב׳ וַיִּכְתֹּ֥ב מֹשֶׁ֛ה אֶת־מוֹצָאֵיהֶ֖ם לְמַסְעֵיהֶ֑ם עַל־פִּ֣י יְהוָ֔ה וְאֵ֖לֶּה מַסְעֵיהֶ֥ם לְמוֹצָאֵיהֶֽם׃

ג׳ וַיִּסְעוּ֙ מֵרַעְמְסֵ֔ס בַּחֹ֥דֶשׁ הָרִאשׁ֖וֹן בַּחֲמִשָּׁ֣ה עָשָׂ֑ר י֗וֹם לַחֹ֙דֶשׁ֙ הָרִאשׁ֔וֹן מִמָּחֳרַ֖ת הַפֶּ֑סַח יָצְא֤וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙ בְּיָ֣ד רָמָ֔ה לְעֵינֵ֖י כָּל־מִצְרָֽיִם׃

ד׳ וּמִצְרַ֗יִם מְקַבְּרִים֙ אֵ֣ת אֲשֶׁ֣ר הִכָּ֤ה יְהוָה֙ בָּהֶ֣ם כָּל־בְּכ֔וֹר וּבֵאלֹהֵיהֶ֖ם עָשָׂ֥ה יְהוָ֖ה שְׁפָטִֽים׃

ומצרים מקברים. טְרוּדִים בְּאֲבֵלָם:

ה׳ וַיִּסְעוּ֙ בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֔ל מֵרַעְמְסֵ֖ס וַיַּחֲנ֣וּ בְסֻכֹּֽת׃

ו׳ וַיִּסְעוּ֙ מִסֻּכֹּ֔ת וַיַּחֲנ֖וּ בְּאֵתָ֑ם אֲשֶׁ֖ר בִּקְצֵ֥ה הַמִּדְבָּֽר׃

ז׳ וַיִּסְעוּ֙ מֵאֵתָ֔ם וַיָּ֖שָׁב עַל־פִּ֣י הַחִירֹ֑ת אֲשֶׁ֖ר עַל־פְּנֵ֥י בַעַל צְפֹ֛ן וַיַּחֲנ֥וּ לִפְנֵ֖י מִגְדֹּֽל׃

ח׳ וַיִּסְעוּ֙ מִפְּנֵ֣י הַחִירֹ֔ת וַיַּעַבְר֖וּ בְּתוֹךְ־הַיָּ֣ם הַמִּדְבָּ֑רָה וַיֵּלְכ֨וּ דֶ֜רֶךְ שְׁלֹשֶׁ֤ת יָמִים֙ בְּמִדְבַּ֣ר אֵתָ֔ם וַיַּחֲנ֖וּ בְּמָרָֽה׃

ט׳ וַיִּסְעוּ֙ מִמָּרָ֔ה וַיָּבֹ֖אוּ אֵילִ֑מָה וּבְאֵילִ֗ם שְׁתֵּ֤ים עֶשְׂרֵה֙ עֵינֹ֣ת מַ֔יִם וְשִׁבְעִ֖ים תְּמָרִ֑ים וַיַּחֲנ֖וּ שָֽׁם׃

י׳ וַיִּסְעוּ֙ מֵאֵילִ֔ם וַיַּחֲנ֖וּ עַל־יַ֥ם סֽוּף׃

י״א וַיִּסְעוּ֙ מִיַּם־סֽוּף֙ וַיַּחֲנ֔וּ בְּמִדְבַּר־סִֽין׃

י״ב וַיִּסְעוּ֙ מִמִּדְבַּר־סִ֔ין וַיַּחֲנ֖וּ בִּדְפָקָֽה׃

י״ג וַיִּסְעוּ֙ מִדְּפָקָ֔ה וַיַּחֲנ֖וּ בְּאָלֽוּשׁ׃

י״ד וַיִּסְעוּ֙ מֵאָלֽוּשׁ֙ וַיַּחֲנ֔וּ בִּרְפִידִ֑ם וְלֹא־הָ֥יָה שָׁ֛ם מַ֖יִם לָעָ֥ם לִשְׁתּֽוֹת׃

ט״ו וַיִּסְעוּ֙ מִרְפִידִ֔ם וַיַּחֲנ֖וּ בְּמִדְבַּ֣ר סִינָֽי׃

ט״ז וַיִּסְעוּ֙ מִמִּדְבַּ֣ר סִינָ֔י וַיַּחֲנ֖וּ בְּקִבְרֹ֣ת הַתַּאֲוָֽה׃

י״ז וַיִּסְעוּ֙ מִקִּבְרֹ֣ת הַתַּאֲוָ֔ה וַיַּחֲנ֖וּ בַּחֲצֵרֹֽת׃

י״ח וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיִּחֲנוּ בְּרִתְמָה׃

ויחנו ברתמה. עַל שֵׁם לָשׁוֹן הָרָע שֶׁל מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים״ (תהלים ק״כ)׃

י״ט וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיִּחֲנוּ בְּרִמֹּן פָּרֶץ׃

כ׳ וַיִּסְעוּ מֵרִמֹּן פָּרֶץ וַיִּחֲנוּ בְּלִבְנָה׃

כ״א וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיִּחֲנוּ בְּרִסָּה׃

כ״ב וַיִּסְעוּ מֵרִסָּה וַיִּחֲנוּ בִּקְהֵלָתָה׃

כ״ג וַיִּסְעוּ מִקְּהֵלָתָה וַיִּחֲנוּ בְּהַר־שָׁפֶר׃

כ״ד וַיִּסְעוּ מֵהַר־שָׁפֶר וַיִּחֲנוּ בַּחֲרָדָה׃

כ״ה וַיִּסְעוּ מֵחֲרָדָה וַיִּחֲנוּ בְּמַקְהֵלֹת׃

כ״ו וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלֹת וַיִּחֲנוּ בְּתָחַת׃

כ״ז וַיִּסְעוּ מִתָּחַת וַיִּחֲנוּ בְּתָרַח׃

כ״ח וַיִּסְעוּ מִתָּרַח וַיִּחֲנוּ בְּמִתְקָה׃

כ״ט וַיִּסְעוּ מִמִּתְקָה וַיִּחֲנוּ בְּחַשְׁמֹנָה׃

ל׳ וַיִּסְעוּ מֵחַשְׁמֹנָה וַיִּחֲנוּ בְּמֹסֵרוֹת׃

ל״א וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת וַיִּחֲנוּ בִּבְנֵי יַעֲקָן׃

ל״ב וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקָן וַיִּחֲנוּ בְּחֹר הַגִּדְגָּד׃

ל״ג וַיִּסְעוּ מֵחֹר הַגִּדְגָּד וַיִּחֲנוּ בְּיָטְבָתָה׃

ל״ד וַיִּסְעוּ מִיָּטְבָתָה וַיִּחֲנוּ בְּעַבְרֹנָה׃

ל״ה וַיִּסְעוּ מֵעַבְרֹנָה וַיִּחֲנוּ בְּעֶצְיֹן גָּבֶר׃

ל״ו וַיִּסְעוּ מֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַיִּחֲנוּ בְּמִדְבַּר־צִן הִוא קָדֵשׁ׃

ל״ז וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיִּחֲנוּ בְּהֹר הָהָר בִּקְצֵה אֶרֶץ אֱדוֹם׃

ל״ח וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הֹר הָהָר עַל־פִּי יְהוָה וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ׃

על פי ה׳. מְלַמֵּד שֶׁמֵּת בִּנְשִׁיקָה׃

ל״ט וַאֲהָרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמְאַת שָׁנָה בְּמֹתוֹ בְּהֹר הָהָר׃ {ס}

מ׳ וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי֙ מֶ֣לֶךְ עֲרָ֔ד וְהוּא־יֹשֵׁ֖ב בַּנֶּ֑גֶב בְּאֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן בְּב֥וֹא בְנֵי יִשְׂרָאֵֽל׃

וישמע הכנעני. לְלַמֶּדְךָ שֶׁמִּיתַת אַהֲרֹן הִיא הַשְׁמוּעָה, שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָבוֹד וּכְסָבוּר שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לְהַלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ חָזַר וּכָתָבָהּ (ראש השנה ג׳)׃

מ״א וַיִּסְעוּ֙ מֵהֹ֣ר הָהָ֔ר וַיַּחֲנ֖וּ בְּצַלְמֹנָֽה׃

מ״ב וַיִּסְעוּ֙ מִצַּלְמֹנָ֔ה וַיַּחֲנ֖וּ בְּפוּנֹֽן׃

מ״ג וַיִּסְעוּ֙ מִפּוּנֹ֔ן וַיַּחֲנ֖וּ בְּאֹבֹֽת׃

מ״ד וַיִּסְעוּ֙ מֵאֹבֹ֔ת וַיַּחֲנ֖וּ בְּעִיֵּ֣י הָעֲבָרִ֑ים בִּגְב֖וּל מוֹאָֽב׃

בעיי העברים. לְשׁוֹן חֳרָבוֹת וְגַלִּים כְּמוֹ ״לְעִי תַּשָּׁדֶה״ (מיכה א׳), ״שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם לְעִיִּים״ (תהלים ע״ט)׃

מ״ה וַיִּסְעוּ֙ מֵעִיִּ֔ים וַיַּחֲנ֖וּ בְּדִיבֹ֥ן גָּֽד׃

מ״ו וַיִּסְעוּ֙ מִדִּיבֹ֣ן גָּ֔ד וַיַּחֲנ֖וּ בְּעַלְמֹ֣ן דִּבְלָתָ֑יְמָה׃

מ״ז וַיִּסְעוּ֙ מֵעַלְמֹ֣ן דִּבְלָתָ֔יְמָה וַיַּחֲנ֖וּ בְּהָרֵ֣י הָעֲבָרִ֑ים לִפְנֵ֖י נְבֽוֹ׃

מ״ח וַיִּסְעוּ֙ מֵהָרֵ֣י הָעֲבָרִ֔ים וַיַּחֲנ֖וּ בְּעַרְבֹ֣ת מוֹאָ֑ב עַ֖ל יַרְדֵּ֥ן יְרֵחֽוֹ׃

מ״ט וַיַּחֲנ֥וּ עַל־הַיַּרְדֵּ֖ן מִבֵּ֣ית הַיְשִׁמֹ֑ת עַ֚ד אָבֵ֣ל הַשִּׁטִּ֔ים בְּעַרְבֹ֖ת מוֹאָֽב׃ {ס}

מבית הישמת עד אבל השטים. כָּאן לִמֶּדְךָ שִׁעוּר מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל י״ב מִיל, דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה לְדִידִי חָזֵי לִי הַהוּא אַתְרָא וְכוּ׳ (עירובין נ״ה)׃

אבל השטים. מִישׁוֹר שֶׁל שִׁטִּים אָבֵל שְׁמוֹ׃

נ׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֛ה אֶל־מֹשֶׁ֖ה בְּעַרְבֹ֣ת מוֹאָ֑ב עַל־יַרְדֵּ֥ן יְרֵחוֹ֖ לֵאמֹֽר׃

נ״א דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וְאָמַרְתָּ֤ אֲלֵהֶם֙ כִּ֣י אַתֶּ֣ם עֹבְרִ֔ים אֶת־הַיַּרְדֵּ֖ן אֶל־אֶ֥רֶץ כְּנָֽעַן׃

כי אתם עברים את הירדן וגו׳ והורשתם וגו׳. וַהֲלֹא כַּמָּה פְּעָמִים הִזְהִירוּ עַל כָּךְ? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה כְּשֶׁאַתֶּם עוֹבְרִים בַּיַּרְדֵּן בַּיְּבָשָׁה עַל מְנָת כֵּן תַּעַבְרוּ, וְאִם לָאו — מַיִם בָּאִין וְשׁוֹטְפִין אֶתְכֶם, וְכֵן מָצִינוּ שֶׁאָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ד׳) בְּעוֹדָם בַּיַּרְדֵּן (סוטה ל״ד)׃

נ״ב וְהוֹרַשְׁתֶּ֣ם אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵ֣י הָאָ֔רֶץ מִפְּנֵיכֶ֑ם וְאִבַּדְתֶּם֙ אֶת כָּל־מַשְׂכִּיֹּתָ֔ם וְאֵת֙ כָּל־צַלְמֵ֣י מַסֵּכֹתָ֔ם תְּאַבֵּ֖דוּ וְאֵ֣ת כָּל־בָּמוֹתָ֑ם תַּשְׁמִֽידוּ׃

והורשתם. וְגֵרַשְׁתֶּם׃

משכיתם. כְּתַרְגּוּמוֹ — ״בֵּית סִגְדַּתְהוֹן״, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מְסַכְּכִין אֶת הַקַּרְקַע בִּרְצָפַת אֲבָנִים שֶׁל שַׁיִשׁ לְהִשְׁתַּחֲוֹות עֲלֵיהֶם בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, כְּדִכְתִיב ״וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ״ (ויקרא כ״ו)׃

מסכתם. כְּתַרְגּוּמוֹ — ״מַתְּכְתְהוֹן״׃

נ״ג וְהוֹרַשְׁתֶּ֣ם אֶת־הָאָ֔רֶץ וִישַׁבְתֶּ֖ם בָּ֑הּ כִּ֥י לָכֶ֛ם נָתַ֥תִּי אֶת־הָאָ֖רֶץ לָרֶ֥שֶׁת אֹתָֽהּ׃

והורשתם את הארץ. וְהוֹרַשְׁתֶּם אוֹתָהּ מִיּוֹשְׁבֶיהָ, וְאָז **וישבתם בה** — תּוּכְלוּ לְהִתְקַיֵּם בָּהּ, וְאִם לָאו — לֹא תּוּכְלוּ לְהִתְקַיֵּם בָּהּ׃

נ״ד וְהִתְנַחַלְתֶּ֣ם אֶת־הָאָ֗רֶץ בְּגוֹרָ֙ל֙ לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶ֔ם לָרַ֖ב תַּרְבּ֣וּ אֶת־נַחֲלָתוֹ֑ וְלַמְעַט֙ תַּמְעִ֣יט אֶת־נַחֲלָת֔וֹ אֶל אֲשֶׁר־יֵצֵ֥א לוֹ שָׁ֖מָּה הַגּוֹרָ֣ל לֽוֹ יִהְיֶ֑ה לְמַטּ֥וֹת אֲבֹתֵיכֶ֖ם תִּתְנָחָֽלוּ׃

אל אשר יצא לו שמה. מִקְרָא קָצָר הוּא זֶה: אֶל מָקוֹם **אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה**:

למטות אבתיכם. לְפִי חֶשְׁבּוֹן יוֹצְאֵי מִצְרַיִם (בבא בתרא קי״ז); דְּ״אַ — בְּי״ב גְּבוּלִין כְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים:

נ״ה וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִם בְּצִדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ:

והיה אשר תותירו מהם. יִהְיוּ לָכֶם לְרָעָה:

לשכים בעיניכם. לִיתֵדוֹת הַמְנַקְּרוֹת עֵינֵיכֶם, תַּרְגּוּם שֶׁל יְתֵדוֹת ״שִׁיכַיָּא״:

ולצנינם. פּוֹתְרִין בּוֹ הַפּוֹתְרִים לְשׁוֹן מְסוּכַת קוֹצִים הַסּוֹכֶכֶת אֶתְכֶם, לְסָגֹר וְלִכְלֹא אֶתְכֶם מֵאֵין יוֹצֵא וָבָא:

וצררו אתכם. כְּתַרְגּוּמוֹ:

נ״ו וְהָיָה כַּאֲשֶׁר דִּמֵּיתִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶעֱשֶׂה לָכֶם: {פ}

פרק ל״ד

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ב׳ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־אַתֶּם בָּאִים אֶל־הָאָרֶץ כְּנַעַן זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם גְּבֻלֹתֶיהָ:

זאת הארץ אשר תפל לכם וגו׳. לְפִי שֶׁהַרְבֵּה מִצְוֹת נוֹהֲגוֹת בָּאָרֶץ וְאֵין נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, הֻצְרַךְ לִכְתֹּב מִצְרָנִי גְּבוּלֵי רוּחוֹתֶיהָ סָבִיב, לוֹמַר לְךָ מִן הַגְּבוּלִים הַלָּלוּ וְלִפְנִים הַמִּצְוֹת נוֹהֲגוֹת (עי׳ גיטין ח׳):

תפל לכם. עַל שֵׁם שֶׁנִּתְחַלְּקָה בְּגוֹרָל נִקְרֵאת חֶלֶקָּה לְשׁוֹן נְפִילָה; וּמ״אַ אוֹמֵר עַ״י שֶׁהִפִּיל הַקָּבָ״ה שָׂרֵיהֶם שֶׁל שִׁבְעָה אֻמּוֹת מִן הַשָּׁמַיִם וּכְפָתָן לִפְנֵי מֹשֶׁה אָמַר לוֹ רְאֵה אֵין בָּהֶם עוֹד כֹּחַ (עי׳ תנחומא):

ג׳ וְהָיָה לָכֶם פְּאַת־נֶגֶב מִמִּדְבַּר־צִן עַל־יְדֵי אֱדוֹם וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל נֶגֶב מִקְצֵה יָם־הַמֶּלַח קֵדְמָה:

והיה לכם פאת נגב. רוּחַ דְּרוֹמִית אֲשֶׁר מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב:

ממדבר צן. אֲשֶׁר אֵצֶל אֱדוֹם מַתְחִיל מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית שֶׁל אֶרֶץ תִּשְׁעַת הַמַּטּוֹת; כֵּיצַד? שָׁלוֹשׁ אֲרָצוֹת יוֹשְׁבוֹת בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זוֹ אֵצֶל זוֹ — קְצָת אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ אֱדוֹם כֻּלָּהּ וְאֶרֶץ מוֹאָב כֻּלָּהּ, אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית, שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁה זוֹ מֵעֲצְמוֹן נַחְלָה מִצְרָיִם וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה, וְנַחַל מִצְרַיִם הָיָה מְהַלֵּךְ עַל פְּנֵי כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י״ג) ״מִן הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרָיִם״, וּמַפְסִיק בֵּין אֶרֶץ מִצְרַיִם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֶרֶץ אֱדוֹם אֶצְלָהּ לְצַד הַמִּזְרָח, וְאֶרֶץ מוֹאָב אֵצֶל אֶרֶץ אֱדוֹם בְּסוֹף הַדָּרוֹם לַמִּזְרָח. וּכְשֶׁצָּאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אִם רָצָה הַמָּקוֹם לְקָרֵב אֶת כִּנְיָסָתָם לָאָרֶץ, הָיָה מַעֲבִירָם אֶת הַנִּילוּס לְצַד צָפוֹן וּבָאִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא עָשָׂה כֵּן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות י״ג) ״וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים״, שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים עַל הַיָּם בְּמַעֲרָבָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן — כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בַּפְּלִשְׁתִּים (צפניה ב׳) ״יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים״ — וְלֹא נָחָם אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ, אֶלָּא הֶסֵבָּן וְהוֹצִיאָם דֶּרֶךְ דְּרוֹמָהּ אֶל הַמִּדְבָּר, וְהוּא שֶׁקָּרָאוֹ יְחֶזְקֵאל (יחזקאל כ׳) ״מִדְבַּר הָעַמִּים״, לְפִי שֶׁהָיוּ כַּמָּה אֻמּוֹת יוֹשְׁבִים בְּצִדּוֹ; וְהוֹלְכִין אֵצֶל דְּרוֹמָהּ מִן הַמַּעֲרָב כְּלַפֵּי מִזְרָח תָּמִיד עַד שֶׁבָּאוּ לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ אֱדוֹם, וּבִקְּשׁוּ מִמֶּלֶךְ אֱדוֹם שֶׁיִּנִּיחֵם לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצוֹ וּלְהִכָּנֵס לָאָרֶץ דֶּרֶךְ רָחְבָּהּ וְלֹא רָצָה, וְהֶצְרִכוּ לִסְבֹּב אֶת כָּל דְּרוֹמָהּ שֶׁל אֱדוֹם עַד בּוֹאָם לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים י״א) ״וְגַם אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה״, וְהָלְכוּ כָּל דְּרוֹמָהּ שֶׁל מוֹאָב עַד סוֹפָהּ, וּמִשָּׁם הָפְכוּ פְּנֵיהֶם לַצָּפוֹן עַד שֶׁסָּבְבוּ כָּל מֶצַח מִזְרָחִי שֶׁלָּהּ לְרָחְבָּהּ; וּכְשֶׁכִּלּוּ אֶת מִזְרָחָהּ, מָצְאוּ אֶת אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן וְהַיַּרְדֵּן מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיפְתָּח (שם) ״וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב״, וְכָבְשׁוּ אֶת אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהָיְתָה בְּצָפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב וְקָרְבוּ עַד הַיַּרְדֵּן, וְהוּא כְּנֶגֶד מִקְצוֹעַ צָפוֹנָה מַעֲרָבָה שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב; נִמְצָא שֶׁאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁבְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן לַמַּעֲרָב, הָיָה מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית שֶׁלָּהּ אֵצֶל אֱדוֹם:

ד׳ וְנָסַב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב לְמַעֲלֵה עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה (והיה) [וְהָיוּ] תּוֹצְאֹתָיו מִנֶּגֶב לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְיָצָא חֲצַר־אַדָּר וְעָבַר עַצְמֹנָה:

ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״וְנָסַב״ אוֹ ״וְיָצָא״ מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה הַמֶּצַח שָׁוֶה אֶלָּא הוֹלֵךְ וְיוֹצֵא לַחוּץ; יוֹצֵא הַמֶּצַח וְעוֹקֵם לְצַד צְפוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בַּאֲלַכְסוֹן לַמַּעֲרָב, וְעוֹבֵר הַמֶּצַח בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל מַעֲלֵה עַקְרַבִּים, נִמְצָא מַעֲלֵה עַקְרַבִּים לִפְנִים מִן הַמֶּצַח:

ועבר צנה. אֶל צִן, כְּמוֹ מִצְרַיְמָה:

והיו תוצאתיו. קְצוֹתָיו, בְּדִרוֹמָהּ שֶׁל קֶדֶשׁ בַּרְנֵעַ:

ויצא חצר אדר. מִתְפַּשֵּׁט הַמֶּצַע וּמַרְחִיב לְצַד צָפוֹן שֶׁל עוֹלָם וְנִמְשָׁךְ עוֹד בַּאֲלַכְסוֹן לַמַּעֲרָב, וּבָא לוֹ לַחֲצַר אַדָּר, וּמִשָּׁם לְעַצְמוֹן, וּמִשָּׁם לְנַחַל מִצְרַיִם; וּלְשׁוֹן וְנָסַב הָאֲמוּר כָּאן, לְפִי שֶׁכְּתַב וְיָצָא חֲצַר אַדָּר, שֶׁהִתְחִיל לְהַרְחִיב מִשֶּׁעָבַר אֶת קֶדֶשׁ בַּרְנֵעַ, וְרוֹחַב אוֹתָהּ רְצוּעָה שֶׁבָּלְטָה לְצַד צָפוֹן הָיְתָה מְקֻדֶּשׁ בַּרְנֵעַ עַד עַצְמוֹן, וּמִשָּׁם וָהָלְאָה נִתְקַצֵּר הַמֶּצַע וְנָסַב לְצַד הַדָּרוֹם וּבָא לוֹ לְנַחַל מִצְרַיִם, וּמִשָּׁם לְצַד הַמַּעֲרָב אֶל הַיָּם הַגָּדוֹל שֶׁהוּא מֶצַע מַעֲרָבָהּ שֶׁל כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נִמְצָא שֶׁנַּחַל מִצְרַיִם בְּמִקְצוֹעַ מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית:

ה׳ וְנָסַב הַגְּבוּל מֵעַצְמוֹן נַחְלָה מִצְרַיִם וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה:

והיו תוצאתיו הימה. אֶל מֶצַע הַמַּעֲרָב שֶׁאֵין עוֹד גְּבוּל נֶגֶב מַאֲרִיךְ לְצַד הַמַּעֲרָב מִשָּׁם וָהָלְאָה:

ו׳ וּגְבוּל יָם וְהָיָה לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וּגְבוּל זֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל יָם:

וגבול ים. וּמֶצַע מַעֲרָבִי מַהוּ?

והיה לכם הים הגדול. לְמֶצַע:

וגבול. הַנִּפְסִין שֶׁבְּתוֹךְ הַיָּם אַף הֵם מִן הַגְּבוּל, וְהֵם אִיִּים שֶׁקּוֹרִין איזל״ס:

ז׳ וְזֶה־יִּהְיֶה לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן מִן־הַיָּם הַגָּדֹל תְּתָאוּ לָכֶם הֹר הָהָר:

גבול צפון. מֶצַע צָפוֹן:

מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר. שֶׁהוּא בְּמִקְצוֹעַ צְפוֹנִית מַעֲרָבִית וְרֹאשׁוֹ מַשְׁפִּיעַ וְנִכְנָס לְתוֹךְ הַיָּם, וְיֵשׁ מֵרֹחַב הַיָּם לִפְנִים הֵימֶנּוּ וְחוּצָה הֵימֶנּוּ:

תתאו. תְּשַׂפְּעוּ לָכֶם, לִנְטוֹת מִמַּעֲרָב לַצָּפוֹן, אֶל הֹר הָהָר:

תתאו. לְשׁוֹן סִבָּה, כְּמוֹ ״אֶל תָּא הֶרְצִים״ (מלכים א י״ד), ״וְתָאֵי הַשַּׁעַר״ (יחזקאל מ׳) — הַיְצִיעַ, שֶׁקּוֹרִין אפנדי״ץ, שֶׁהוּא מוֹסָב וּמְשַׂפֵּעַ:

ח׳ מֵהֹר הָהָר תְּתָאוּ לְבֹא חֲמָת וְהָיוּ תוֹצְאֹת הַגְּבֻל צְדָדָה:

מהר ההר. תָּסֹבּוּ וְתֵלְכוּ אֶל מֶצַע הַצָּפוֹן לְצַד הַמִּזְרָח, וְתִתְפַּתְּעוּ בִּלְבָא חֲמָת, זוֹ אַנְטוֹכְיָא:

תוצאת הגבל. סוֹפֵי הַגְּבוּל; כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר תּוֹצָאוֹת הַגְּבוּל, אוֹ הַמֶּצַע כֻּלֹּה שָׁם לְגַמְרֵי וְאֵינוֹ עוֹבֵר לְהַלָּן כְּלָל, אוֹ מִשָּׁם מִתְפַּשֵּׁט וּמַרְחִיב וְיוֹצֵא לַאֲחוֹרָיו לְהִמָּשֵׁךְ לְהַלָּן בַּאֲלַכְסוֹן יוֹתֵר מִן הָרוֹחַב הָרִאשׁוֹן, וּלְעִנְיַן רֹחַב הַמִּדָּה הָרִאשׁוֹן קָרָאוֹ תּוֹצָאוֹת, שֶׁשָּׁם כָּלְתָה אוֹתָהּ מִדָּה:

ט׳ וְיָצָא הַגְּבֻל זִפְרֹנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו חֲצַר עֵינָן זֶה־יִּהְיֶה לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן:

והיו תוצאתיו חצר עינן. הוּא הָיָה סוֹף הַמֶּצַע הַצָּפוֹנִי, וְנִמְצֵאת חֲצַר עֵינָן בְּמִקְצוֹעַ צְפוֹנִית מִזְרָחִית, וּמִשָּׁם **והתאויתם לכם** אֶל מֶצַע הַמִּזְרָחִי:

י׳ וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם לִגְבוּל קֶדְמָה מֵחֲצַר עֵינָן שְׁפָמָה:

והתאויתם. לְשׁוֹן הֲסִבָּה וּנְטִיָּה, כְּמוֹ ״תְּתָאוּ״:

שפמה. בַּמֶּצַע הַמִּזְרָחִי, וּמִשָּׁם הָרִבְלָה:

י״א וְיָרַד הַגְּבֻל מִשְּׁפָם הָרִבְלָה מִקֶּדֶם לָעָיִן וְיָרַד הַגְּבֻל וּמָחָה עַל־כֶּתֶף יָם־כִּנֶּרֶת קֵדְמָה:

מקדם לעין. שֵׁם מָקוֹם, וְהַמֶּצַע הוֹלֵךְ בְּמִזְרָחוֹ, נִמְצָא הָעַיִן לִפְנִים מִן הַמֶּצַע וּמֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא:

וירד הגבול. כָּל שֶׁהַגְּבוּל הוֹלֵךְ מִצָּפוֹן לַדָּרוֹם הוּא יוֹרֵד וְהוֹלֵךְ:

ומחה על כתף ים כנרת קדמה. שֶׁיִּהְיֶה יָם כִּנֶּרֶת תּוֹךְ לַגְּבוּל, בַּמַּעֲרָב, וְהַגְּבוּל בְּמִזְרָח יָם כִּנֶּרֶת, וּמִשָּׁם יָרַד אֶל הַיַּרְדֵּן, וְהַיַּרְדֵּן מוֹשֵׁךְ וּבָא מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם בַּאֲלַכְסוֹן, נוֹטֶה לְצַד מִזְרָח מִתְקָרֵב לְצַד אֶרֶץ כְּנַעַן כְּנֶגֶד יָם כִּנֶּרֶת, וּמוֹשֵׁךְ לְצַד מִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (כְּנֶגֶד יָם כִּנֶּרֶת) עַד שֶׁנּוֹפֵל בְּיָם הַמֶּלַח, וּמִשָּׁם כֻּלֹּה הַגְּבוּל בְּתוֹצְאוֹתָיו אֶל יָם הַמֶּלַח, שֶׁמִּמֶּנּוּ הַתְּחָלַת מֶצַע מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית, הֲרֵי סוֹבֶבֶת אוֹתָהּ לְאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ:

י״ב וְיָרַד הַגְּבוּל הַיַּרְדֵּנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו יָם הַמֶּלַח זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ לִגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב:

י״ג וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֹתָהּ בְּגוֹרָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה:

י״ד כִּי לָקְחוּ מַטֵּה בְנֵי הָרְאוּבֵנִי לְבֵית אֲבֹתָם וּמַטֵּה בְנֵי־הַגָּדִי לְבֵית אֲבֹתָם וַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם׃

ט״ו שְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן יְרֵחוֹ קֵדְמָה מִזְרָחָה׃ {פ}

> **קדמה מזרחה.** אֶל פְּנֵי הָעוֹלָם, שֶׁהֵם בַּמִּזְרָח, שֶׁרוּחַ מִזְרָחִית קְרוּיָה פָּנִים וּמַעֲרָבִית קְרוּיָה אָחוֹר, לְפִיכָךְ דָּרוֹם לַיָּמִין וְצָפוֹן לַשְּׂמֹאל׃

ט״ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י״ז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃

> **אשר ינחלו לכם.** בִּשְׁבִילְכֶם; כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לְשִׁבְטוֹ וּמְחַלֵּק נַחֲלַת הַשֵּׁבֶט לַמִּשְׁפָּחוֹת וְלַגְּבָרִים, וּבוֹרֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד חֵלֶק הָגוּן, וּמַה שֶּׁהֵם עוֹשִׂים יִהְיֶה עָשׂוּי כְּאִלּוּ עָשָׂאוּם שְׁלוּחִים; וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ **לכם** זֶה כְּכָל לָכֶם שֶׁבַּמִּקְרָא, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב יַנְחִילוּ לָכֶם, יִנְחֲלוּ מַשְׁמַע שֶׁהֵם נוֹחֲלִים לָכֶם — בִּשְׁבִילְכֶם וּבִמְקוֹמְכֶם, כְּמוֹ ״ה׳ יִלָּחֶם לָכֶם״ (שמות י״ד)׃

י״ח וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד מִמַּטֵּה תִּקְחוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ׃

> **לנחל את הארץ.** שֶׁיְּהֵא נוֹחֵל וְחוֹלֵק אוֹתָהּ בִּמְקוֹמְכֶם׃

י״ט וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃

כ׳ וּלְמַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃

כ״א לְמַטֵּה בִנְיָמִן אֱלִידָד בֶּן־כִּסְלוֹן׃

כ״ב וּלְמַטֵּה בְּנֵי־דָן נָשִׂיא בֻקִּי בֶּן־יָגְלִי׃

כ״ג לִבְנֵי יוֹסֵף לְמַטֵּה בְנֵי־מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חַנִּיאֵל בֶּן־אֹפ�waד׃

כ״ד וּלְמַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם נָשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן־שִׁפְטָן׃

כ״ה וּלְמַטֵּה בְנֵי־זְבוּלֻן נָשִׂיא אֱלִיצָפָן בֶּן־פַּרְנָךְ׃

כ״ו וּלְמַטֵּה בְנֵי־יִשָּׂשכָר נָשִׂיא פַּלְטִיאֵל בֶּן־עַזָּן׃

כ״ז וּלְמַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר נָשִׂיא אֲחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי׃

כ״ח וּלְמַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא פְּדַהְאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃

כ״ט אֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְנַחֵל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ {פ}

> **לנחל את בני ישראל.** שֶׁהֵם יַנְחִילוּ אוֹתָהּ לָכֶם לְמַחְלְקוֹתֵיהֶן׃

פרק ל״ה

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃

ב׳ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם מִנַּחֲלַת אֲחֻזָּתָם עָרִים לָשָׁבֶת וּמִגְרָשׁ לָעָרִים סְבִיבֹתֵיהֶם תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם׃

> **ומגרש.** רֶוַח מָקוֹם חֶלְקַ חוּץ לָעִיר סָבִיב, לִהְיוֹת לְנוֹי לָעִיר, וְאֵין רַשָּׁאִין לִבְנוֹת שָׁם בַּיִת וְלֹא לִנְטֹעַ כֶּרֶם וְלֹא לִזְרֹעַ זְרִיעָה׃

ג וְהָיוּ הָעָרִים לָהֶם לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכָל חַיָּתָם׃

ולכל חיתם. לְכָל צָרְכֵיהֶם׃

ד וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב׃

אלף אמה סביב. וְאַחֲרָיו הוּא אוֹמֵר אַלְפַּיִם אַמָּה, הָא כֵיצַד? אַלְפַּיִם הוּא נוֹתֵן לָהֶם סָבִיב, וּמֵהֶם אֶלֶף הַפְּנִימִיִּים לְמִגְרָשׁ וְהַחִיצוֹנִים לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים׃

ה וּמַדֹּתָם מִחוּץ לָעִיר אֶת־פְּאַת־קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־יָם | אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֵת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים׃

ו וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנָס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר׃

ז כָּל־הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר אֹתָן וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהָן׃

ח וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ מֵאֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ וּמֵאֵת הַמְעַט תַּמְעִיטוּ אִישׁ כְּפִי נַחֲלָתוֹ אֲשֶׁר יִנְחָלוּ יִתֵּן מֵעָרָיו לַלְוִיִּם׃ {פ}

ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנָעַן׃

יא וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃

והקריתם. אֵין הַקְרָיָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַזְמָנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "כִּי הִקְרָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי" (בראשית כ"ז)׃

יב וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים לְמִקְלָט מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט׃

מגאל. מִפְּנֵי גּוֹאֵל הַדָּם, שֶׁהוּא קָרוֹב לַנִּרְצָח׃

יג וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ־עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם׃

שש ערי מקלט. מַגִּיד שֶׁאַע"פ שֶׁהִבְדִּיל מֹשֶׁה בְּחַיָּיו שָׁלוֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, לֹא הָיוּ קוֹלְטוֹת עַד שֶׁנִּבְחֲרוּ שָׁלֹשׁ שֶׁנִּתַּן יְהוֹשֻׁעַ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן (ספרי; מכות ט'):

יד אֵת | שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה׃

את שלש הערים וגו'. אַע"פ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן תִּשְׁעָה שְׁבָטִים וְכָאן אֵינָן אֶלָּא שְׁנַיִם וָחֵצִי, הַשְׁוָה מִנְיַן עָרֵי הַמִּקְלָט שֶׁלָּהֶם, מְשׁוּם דִּבְגִלְעָד נְפִישֵׁי רוֹצְחִים, דִּכְתִיב (הושע ו') "גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם" (שם)׃

טו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ־הֶעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃

טז וְאִם־בִּכְלִי בַרְזֶל | הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃

ואם בכלי ברזל הכהו. אֵין זֶה מְדַבֵּר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הַסָּמוּךְ לוֹ, אֶלָּא בְּהוֹרֵג בְּמֵזִיד, וּבָא לְלַמֵּד שֶׁהַהוֹרֵג בְּכָל דָּבָר צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ שִׁעוּר כְּדֵי לְהָמִית, שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֻלָּם "אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ", דִּמְתַרְגְּמִינַן "דְּהֵיא כְמַסַּת דִּימוּת בֵּיהּ", חוּץ מִן הַבַּרְזֶל, שֶׁגָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי הַקָּבָ"ה שֶׁהַבַּרְזֶל מֵמִית בְּכָל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ מַחַט, לְפִיכָךְ לֹא נָתְנָה בּוֹ תּוֹרָה שִׁעוּר לִכְתֹּב בּוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ; וְאִם תֹּאמַר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הַכָּתוּב מְדַבֵּר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר לְמַטָּה אוֹ **בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות** וְגוֹ', לְמֵד עַל הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה שֶׁבְּהוֹרֵג בְּמֵזִיד הַכָּתוּב מְדַבֵּר׃

יז וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃

באבן יד. שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מְלֹא יָד (ספרי):

אשר ימות בה. שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁעוּר לְהָמִית, כְּתַרְגּוּמוֹ; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן" (שמות כ"א), וְלֹא נָתַן בָּהּ שִׁעוּר, יָכוֹל כָּל שֶׁהוּא, לְכָךְ נֶאֱמַר **אשר ימות בה**:

י"ח אוֹ בְכֶלִי עֵץ־יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ:

או בכלי עץ יד. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט", יָכוֹל כָּל שֶׁהוּא, לְכָךְ נֶאֱמַר "בְּעֵץ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ" — שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית (ספרי):

י"ט גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעֹרֹבוֹ הוּא יְמִתֶנּוּ:

בפגעו בו. אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ עָרֵי מִקְלָט:

כ' וְאִם־בְּשִׂנְאָה יֶהְדָּפֶנּוּ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו בְּצָדִיָּה וַיָּמֹת:

בצדיה. כְּתַרְגּוּמוֹ, "בְּכָמְנָא" — בְּמַאֲרָב:

כ"א אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת־יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעֹרֹבוֹ:

כ"ב וְאִם־בְּפֶתַע בְּלֹא־אֵיבָה הֲדָפוֹ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל־כְּלִי בְּלֹא צְדִיָּה:

בפתע. בְּאֹנֶס, וְתַרְגּוּמוֹ "בִּתְכִיף", שֶׁהָיָה סָמוּךְ לוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ שָׁהוּת לְהִזָּהֵר עָלָיו:

כ"ג אוֹ בְכָל־אֶבֶן אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמֹת וְהוּא לֹא־אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ:

או בכל אבן אשר ימות בה. הִכָּהוּ:

בלא ראות. שֶׁלֹּא רָאָהוּ:

ויפל עליו. מִכָּאן אָמְרוּ הַהוֹרֵג דֶּרֶךְ יְרִידָה גּוֹלֶה, דֶּרֶךְ עֲלִיָּה אֵינוֹ גּוֹלֶה (מכות ל'):

כ"ד וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה:

כ"ה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת־הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר־נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר־
מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ:

עד מות הכהן הגדול. שֶׁהוּא בָא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל וּלְהַאֲרִיךְ יְמֵיהֶם, וְהָרוֹצֵחַ בָּא לְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל וּמְקַצֵּר אֶת יְמֵי הַחַיִּים, אֵינוֹ כְּדַאי שֶׁיְּהֵא לִפְנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל (ספרי); דָּבָר אַחֵר — לְפִי שֶׁהָיָה לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל לְהִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא תֵּאָרַע תַּקָּלָה זוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּחַיָּיו (עי' מכות י"א):

אשר משח אותו בשמן הקדש. לְפִי פְּשׁוּטוֹ מִן הַמִּקְרָאוֹת הַקְּצָרִים הוּא, שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִי מְשָׁחוֹ, אֶלָּא כְּמוֹ אֲשֶׁר מְשָׁחוֹ הַמּוֹשֵׁחַ אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ; וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (שם) לְרַאֲיַת דָּבָר, לְלַמֵּד שֶׁאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ מֵת הַכֹּהֵן גָּדוֹל וּמִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו, וּלְאַחַר מִכָּאן נִגְמַר דִּינוֹ, חוֹזֵר בְּמִיתָתוֹ שֶׁל שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר **אשר משח אתו**, וְכִי הוּא מוֹשְׁחוֹ לַכֹּהֵן אוֹ הַכֹּהֵן מָשַׁח אוֹתוֹ? אֶלָּא לְהָבִיא אֶת הַנִּמְשָׁח בְּיָמָיו שֶׁמַּחֲזִירוֹ בְּמִיתָתוֹ:

כ"ו וְאִם־יָצֹא יֵצֵא הָרֹצֵחַ אֶת־גְּבוּל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה:

כ"ז וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ לִגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת־הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָּם:

אין לו דם. הֲרֵי הוּא כְּהוֹרֵג אֶת הַמֵּת, שֶׁאֵין לוֹ דָּם:

כ"ח כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ:

כ"ט וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם:

בכל מושבתיכם. לְמֵד שֶׁתְּהֵא סַנְהֶדְרִין קְטַנָּה נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ כָּל זְמַן שֶׁנּוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (מכות ז'):

ל כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת׃

> **כל מכה נפש וגו׳.** הַבָּא לְהָרְגוֹ עַל שֶׁהִכָּה אֶת הַנֶּפֶשׁ (עי׳ ספרי)׃
>
> **לפי עדים ירצח.** שֶׁיְּעִידוּ שֶׁבְּמִזִּיד וּבְהַתְרָאָה הָרָגוֹ׃

לא וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־מוֹת יוּמָת׃

> **ולא תקחו כפר.** לֹא יִפָּטֵר בְּמָמוֹן (כתובות ל״ז)׃

לב וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן׃

> **ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו.** לְמִי שֶׁנָּס אֶל עִיר מִקְלָט, שֶׁהָרַג בִּשׁוֹגֵג, אֵינוֹ נִפְטָר מִגְּלוּת בְּמָמוֹן, לִתֵּן כֹּפֶר **לשוב לשבת בארץ** טֶרֶם יָמוּת הַכֹּהֵן (שם)׃
>
> **לנוס.** כְּמוֹ לַנָּס, כְּמוֹ ״שׁוּבִי מִלְחָמָה״ (מיכה ב׳) — שֶׁשָּׁבוּ מִן הַמִּלְחָמָה, וְכֵן ״נוּגֵי מִמּוֹעֵד״ (צפניה ג׳), וְכֵן ״כִּי מֵלִים הָיוּ״ (יהושע ה׳); כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר שׁוּב עַל מִי שֶׁשָּׁב כְּבָר, וּמוּל עַל שֶׁמָּל כְּבָר, כֵּן תֹּאמַר לָנוּס עַל מִי שֶׁנָּס כְּבָר, וְקוֹרֵהוּ נוֹס, כְּלוֹמַר מֻכְרָח. וְאִם תֹּאמַר לָנוּס — לִבְרֹחַ, וּתְפָרְשֵׁהוּ לֹא תִקְחוּ כֹּפֶר לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִבְרֹחַ לְפָטְרוֹ מִן הַגָּלוּת (עי׳ ספרי), לֹא יָדַעְתִּי הֵיאַךְ יֹאמַר לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ, חֲרֵי עֲדַיִן לֹא נָס, וּמֵהֵיכָן יָשׁוּב?׃

לג וְלֹא־תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם־בָּהּ כִּי הַדָּם הוּא יַחֲנִיף אֶת־הָאָרֶץ וְלָאָרֶץ לֹא־יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַךְ־בָּהּ כִּי־אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ׃

> **ולא תחניפו.** לֹא תַרְשִׁיעוּ, כְּתַרְגּוּמוֹ — ״וְלָא תְחַיְּבוּן״׃

לד וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם־יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְהוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ {פ}

> **אשר אני שכן בתוכה.** שֶׁלֹּא תַשְׁפִּינוּ אוֹתִי בְּטֻמְאָתָהּ׃
>
> **כי אני ה׳ שכן בתוך בני ישראל.** אַף בִּזְמַן שֶׁהֵם טְמֵאִים שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם (ספרי)׃

פרק ל״ו

א וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־גִלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ב וַיֹּאמְרוּ אֶת־אֲדֹנִי צִוָּה יְהוָה לָתֵת אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּגוֹרָל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאדֹנִי צֻוָּה בַיהוָה לָתֵת אֶת־נַחֲלַת צְלָפְחָד אָחִינוּ לִבְנֹתָיו׃

ג וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שִׁבְטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים וְנִגְרְעָה נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסַף עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגּרַל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרַע׃

> **ונוסף על נחלת המטה.** שֶׁהָרֵי בְּנָהּ יוֹרְשָׁהּ, וְהַבֵּן מִתְיַחֵס עַל שֵׁבֶט אָבִיו׃

ד וְאִם־יִהְיֶה הַיֹּבֵל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסְפָה נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתֵינוּ יִגָּרַע נַחֲלָתָן׃

> **ואם יהיה היובל.** מִכָּאן הָיָה ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר עָתִיד הַיּוֹבֵל שֶׁיִּפָּסֵק (ספרא ויקרא ב׳)׃
>
> **ואם יהיה היובל.** כְּלוֹמַר, אֵין זוֹ מְכִירָה שְׁחוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי שָׁה אֵינָהּ חוֹזֶרֶת, וַאֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל לֹא תַחֲזֹר הַנַּחֲלָה לְשִׁבְטוֹ, וְנִמְצָא שֶׁנּוֹסָפָה **על נחלת המטה אשר תהיינה להם**׃

ה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְהוָה לֵאמֹר כֵּן מַטֵּה בְנֵי־יוֹסֵף דֹּבְרִים׃

ו זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לִבְנוֹת צְלָפְחָד לֵאמֹר לַטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים׃

ז וְלֹא־תִסֹּב נַחֲלָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּטֶּה אֶל־מַטֶּה כִּי אִישׁ בְּנַחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ח׳ וְכָל־בַּת יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לְמַעַן יִירְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו׃

> **וכל בת ירשת נחלה.** שְׁלֹא הָיָה בֵּן לְאָבִיהָ׃

ט׳ וְלֹא־תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר כִּי־אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

י׳ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד׃

י״א וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִרְצָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה בְּנוֹת צְלָפְחָד לִבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים׃

> **מחלה תרצה וגו׳.** כָּאן מְנָאָן לְפִי גְּדֻלָּתָן זוֹ מִזּוֹ בַּשָּׁנִים, וְנִשְׂאוּ כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָן, וּבְכָל הַמִּקְרָא מְנָאָן לְפִי חָכְמָתָן, וּמַגִּיד שֶׁשְּׁקוּלוֹת זוֹ כְּזוֹ (עי׳ בבא בתרא ק״כ)׃

י״ב מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי־מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי נַחֲלָתָן עַל־מַטֵּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן׃

י״ג אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃